

Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ
Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Ο παγκόσμιος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	4
Συνέντευξη Ντάνιελ Μέντελσον.....	54
Ο Καβάφης (επί) του παρόντος, Στάθης Γουργουρήs.....	58
Ποιήματα (από τα «Αναγνωρισμένα»).....	62
Ποιήματα (από τα «Κρυμμένα»).....	158
Το παρελθόν στα ζάρια, Γιάννης Παπαθεοδώρου.....	170
Μια όψη του χριστιανισμού στον Καβάφη, Βασιλική Δημουλά.....	176
Από την υποθετική εμπειρία στο προσωπείο, Κατερίνα Κωστίου.....	182
Το Αρχείο Καβάφη.....	186

Τα αρχειακά τεκμήρια, εκτός από όπου αναφέρεται διαφορετικά, αποτελούν ευγενική παραχώρηση του Αρχείου Καβάφη του Ιδρύματος Ωνάση © 2016-2018 Αρχείο Καβάφη, Ίδρυμα Ωνάση.

Ευχαριστούμε για τη συμβολή στην παρούσα έκδοση.

Ο Καβάφης (επί) του παρόντος

Ένα σχόλιο με αφορμή την καβαφική
γιορτή στη Νέα Υόρκη.

από τον ΣΤΑΘΗ ΓΟΥΡΓΟΥΡΗ *

Μεταξύ 28 Απριλίου και 6 Μαΐου 2023, το Ίδρυμα Ωνάση παρουσιάζει στη Νέα Υόρκη το *Archive of Desire*, ένα φεστιβάλ εμπνευσμένο από τον ποιητή Κ.Π. Καβάφη, σε συνεργασία με κορυφαίους καλλιτεχνικούς φορείς παντού στην πόλη. Όλοι οι καλλιτέχνες που συμμετέχουν στο φεστιβάλ έχουν επωμιστεί το βάρος και την ευθύνη να δημιουργήσουν νέα έργα τέχνης με αφετηρία τον Καβάφη ως κόσμο –άνθρωπο, ποιητή, έργο, φαινόμενο– και σε άμεση σχέση με την εποχή μας. Συνολικά, πρόκειται για μια εντυπωσιακή σε εμβέλεια και κύρος εκδήλωση με αφετηρία τον σύγχρονο ελληνικό πολιτισμό, που γίνεται σε ένα παγκόσμιο σταυροδρόμι πολιτισμών όπως η Νέα Υόρκη. Και θέτει εύλογα το ερώτημα: γιατί ο Καβάφης εξακολουθεί να έχει τόσο μεγάλη σημασία παγκοσμίως – σε τόπους και κόσμους ξένους, σε άλλες γλώσσες και κοινωνικές πρακτικές, σε άλλα πλαίσια πρόσληψης και αντίληψης;

Το ερώτημα έχει τεθεί αμέτρητες φορές και, παρά την προσπάθεια κάποιων εγχώριων κριτικών να υποβιβάσουν τη σημασία του καβαφικού φαινομένου, συνεχίζει να τίθεται και να προκαλεί θαυμασμό – που με την αρχαία έννοια συνδυάζει το δέος με την αμηχανία. Έχοντας δουλέψει για την πραγματοποίηση του φεστιβάλ πάνω από έναν χρόνο με πολλούς ανθρώπους της τέχνης και των γραμμάτων στη Νέα Υόρκη, μερικοί εκ των οποίων πρωτογνώρισαν τον καβαφικό κόσμο με την ευκαιρία της συνεργασίας, είδα από κοντά και για πολλοστή φορά την κεραυνοβόλο σαγήνη που ασκεί αυτή η ποίηση με το πιο απλό συναπάντημα. Παραδόξως, η ιστορία και η ιδιοσυγκρασία του ποιητή, το ύφος της ζωής του και της παρουσίας του εξακολουθούν να ασκούν την ίδια γοητεία που ξέρουμε, από τις μαρτυρίες του Ε. Μ. Φόρστερ και άλλων, ότι ασκούσε στους επισκέπτες που ως γνωστόν κατέφθαναν στην Αλεξάνδρεια επί τούτω με σκοπό να τον γνωρίσουν. Αλλά είναι οι ίδιοι οι στίχοι, οι θεωρούμενοι (αστόχως) από τη νεοελληνική φιλολογική παράδοση πεζοί, που αμέσως συναρπάζουν τον ξένο, ιδιαίτερα όταν μπορείς να τους εξηγήσεις τις πολλαπλές ερμηνείες που μπορεί να έχει μια λέξη ή τον ιδιόρρυθμο (ή και αδόκιμο) τρόπο με τον οποίο ο ποιητής παρεμβαίνει στην ελληνική γλώσσα.

Ή, πάλι, τη λεπτή, αν και καμιά φορά αμείλικτη, ειρωνεία, που συχνά συνοδεύεται από μια λανθάνουσα, αλλά βαθιά απλωμένη, ευαισθησία – μια αισθησιακότητα που διαποτίζει το έργο στο σύνολο του, ακόμη και στα πιο, ας πούμε, «γραμματιζόμενα» ποιήματά του. Για τους ξένους

Είναι ο πιο μεταφρασμένος ποιητής στην ιστορία, παρόλο που έγραψε σε μια ελάσσονα (με τα διεθνή μέτρα της σύγχρονης λογοτεχνίας) γλώσσα, γράφοντας ελληνικά με τρόπο που κανένας άλλος Έλληνας δεν είχε γράψει μέχρι τότε.

ποιητές συγκεκριμένα, έχει επίσης σημασία να εξηγήσει κανείς τον ρυθμό των στίχων αυτών, που ενδέχεται να έχει χαθεί στη μετάφραση, όταν προκρίνεται το νόημα έναντι αυτής της αισθησιακότητας και του ερωτισμού, που αναδύονται εναρμονισμένοι με τον ήχο των λέξεων σε κάθε στροφή.

Για μένα, το τρανότερο παράδειγμα μετάφρασης του Καβάφη, που αποτυπώνει τον ιδιαίτερο αυτό ρυθμό του, παραμένουν τα ελάχιστα ποιήματα που επέλεξε να μεταφράσει αυτός ο τεράστιος Αμερικανός ποιητής, που ήξερε άπταιστα ελληνικά και είχε ζήσει χρόνια στην Ελλάδα, ο Τζέιμς Μέριλλ. Οι μεταφράσεις του Μέριλλ δείχνουν μια βαθιά κατανόηση, σχεδόν σωμα-

τική, που από μόνη της μας μαθαίνει τι σημαίνει να ζει κανείς μέσα στη γλώσσα του άλλου – όχι μόνο την ομιλουμένη, αλλά τη γλώσσα των χειρονομιών, των αισθήσεων.

Σίγουρα, το γεγονός ότι το αρχείο του ποιητή είναι πλέον ελεύθερα προσβάσιμο, χάρη στην πρωτοβουλία του Ιδρύματος Ωνάση να το ψηφιοποιήσει, έπαιξε σημαντικό ρόλο στο πώς οι διάφοροι καλλιτέχνες – όχι μόνο ποιητές, αλλά μουσικοί, συνθέτες, εικαστικοί, ακόμη και οι ίδιοι οι παραγωγοί, οι καλλιτεχνικοί επίτροποι και επιμελητές του Φεστιβάλ – εμπνεύστηκαν από το έργο του. Η υλική οντότητα του Αρχείου αναμφισβήτητα εμπλουτίζει τη φαντασία του τωρινού αναγνώστη ή ερμηνευτή ως προς το τι μπορεί να σημαίνει «Καβάφης» στην εποχή μας.

Ο Καβάφης αρμόζει στην εποχή μας μέσω μιας σειράς από παράδοξα χαρακτηριστικά. Είναι διάσημος παγκοσμίως χωρίς ποτέ να έχει εκδώσει ποιητική συλλογή ενόσω ζούσε, αφού είχε απορρίψει την αγορά της λογοτεχνίας σκαρώνοντας φυλλάδια με δικούς του όρους και κριτήρια, το καθένα εκ των οποίων μπορεί να θεωρηθεί ένα μικρό μοναδικό έργο τέχνης.

Είναι ο πιο μεταφρασμένος ποιητής στην ιστορία, παρόλο που έγραψε σε μια ελάσσονα (με τα διεθνή μέτρα της σύγχρονης λογοτεχνίας) γλώσσα, γράφοντας ελληνικά με τρόπο που κανένας άλλος Έλληνας δεν είχε γράψει μέχρι τότε, σε μια γλώσσα των αισθήσεων και του ερωτισμού που είναι ταυτόχρονα μοναδική και ευμετάβλητη, βαθιά ριζωμένη σε έναν τόπο και ταυτόχρονα μεταβιβάσιμη παντού. Όταν μιλάει για το παρελθόν, μιλάει μέσα από το

παρόν, αποκρίνεται στο παρόν. Όταν αποδίδει μια περιέργη λεπτομέρεια, σχηματίζει έναν άμεσα αναγνωρίσιμο κόσμο. Όταν αρνείται να πει τα πράγματα με το όνομά τους, όταν κρύβεται και κρύβει, ανοίγει μπροστά μας έναν κόσμο που διακρίνεται ανάμεσα στις πτυχές και τις σκιές του νοήματος με απaráμιλλη αισθησιακή γοητεία.

Ο Καβάφης ανήκει στον κόσμο, παρότι κατοίκησε έναν πολύ συγκεκριμένο χωροχρόνο στο κέντρο της ιστορίας της αποικιοκρατίας και των αυτοκρατοριών. Ο τρόπος που επινόησε την Αλεξάνδρεια ως κομβικό σταυροδρόμι διαμέσου του ιστορικού χρόνου χαρίζει στην ποίησή του ένα ύφος ταυτόχρονα εκκρεμότητας και μεταφορικότητας. Η πόλις είναι πάντα εκεί. Δεν έχει σημασία για πότε στην ιστορία αναφερόμαστε, ποιοι άνθρωποι την κατοικούν, τι γλώσσα μιλούν. Δεν υπονοώ κάποια οικουμενικότητα, αντιθέτως. Ο Καβάφης είναι τόσο ιδιαίτερος, τόσο ιδιωματικός, ώστε να αποσυνδέεται από τις αυστηρές δεσμεύσεις και εξουσίες χώρου και χρόνου και συνεπώς όλες τις μεταφυσικές τους: έθνος, αγορά, κανόνας. Ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο είναι ατέρμονα ανακαλύψιμος και επιτελέσιμος – τώρα, σε αυτή τη συγκυρία, ένας ποιητής της Νέας Υόρκης στον 21ο αιώνα.

*Ο Στάθης Γουργουρής είναι καθηγητής Συγκριτικής Λογοτεχνίας και Κοινωνικών Σπουδών, διευθυντής του Προγράμματος Ελληνικών Σπουδών, στο Πανεπιστήμιο Columbia της Νέας Υόρκης και μέλος της διεθνούς ακαδημαϊκής επιτροπής του Αρχείου Καβάφη.